

**PROBLEMI UPRAVLJANJA U VINOGRADARSKO-VINARSKIM
OBITELJSKIM GOSPODARSTVIMA U HERCEGOVINI**

**MANAGEMENT PROBLEMS IN WINE-GROWING –
WINE-SELLING FAMILY FARMS IN HERZEGOVINA**

Z. Milas, M. Ivanković

1. UVOD

Gledano povijesno u Hercegovini razaznajemo nekoliko razdoblja. Razdoblje dolaska Turaka na ovo područje kada je bila značajna proizvodnja grožđa i vina, za što na području postoje brojni materijalni dokazi (Mogorjelo, Radimlja i dr.). Razdoblje pod Turcima značajno je po tomu što je došlo do stagnacije proizvodnje grožđa, a naročito vina. Sljedeće razdoblje, dolazak Austrougarske, kada dolazi do značajnog povećanja površina pod lozom i povećane proizvodnje grožđa i vina, a to razdoblje naročito karakterizira organizirano djelovanje u proizvodnji grožđa i vina i otvaranja poljoprivrednih stanica i rasadnika loze (Lastva, Mostar, Ljubuški). U ovom razdoblju pod vinogradima se nalazi preko 6.000 hektara. Godine 1912. dolazi do pojave filoksera i vinogradi u Hercegovini stradavaju, te se površine drastično smanjuju. Razdoblje poslije Drugoga svjetskog rata karakterizira stvaranje društvenih poduzeća, koja idu na izgradnju vinarija velikog kapaciteta i podizanje plantažnih vinograda, tako da krajem osamdesetih godina u Hercegovini se pod vinogradima dostiže površina od početka ovog stoljeća (6.040 hektara). Razdoblje poslije zadnjeg rata u Bosni i Hercegovini karakterizira situacija da je polovica površina pod vinogradima uništena; veći dio u vlasništvu ranijih društvenih poduzeća i dobar dio seljačkih površina, tako da je procjena da je danas u rodu cca 1.800 hektara vinograda. U poslijeratnom razdoblju dolazi do promjena u pravcu podizanja suvremenih kapaciteta za preradu grožđa kod obiteljskih gospodarstava na prostoru Hercegovine, te da je provedena zaštita geografskog podrijetla proizvodnje vina s područja Hercegovine. Kvalitetno se mijenja odnos prema vinogradarstvu i vinarstvu i trenutno ima zaštićenih cca 40 obiteljskih gospodarstava koja proizvode grožđe i vino.

1.1. Vlasnički odnosi

Prema popisu stanovništva i poljoprivrede 1991. godine u Hercegovini je po pitanju vlasničkih odnosa u posjedovanju površina pod vinogradima jednaka je površina bila u vlasništvu seljaka i društvenog sektora. APRO Mostar, tvrtka koja je imala sve površine, koje su bile u društvenom vlasništvu u svom sastavu imala je cca 2.000 ha, a drugih 2.000 hektara su bile vlasništvo seljaka. U tom razdoblju svi kapaciteti prerade bili su u društvenom vlasništvu, a kod seljaka je proizvodnja obavljanja u vlastitim podrumima, bez tehničke opreme i suvremene tehnologije, te se sva proizvodnja u pravilu konzumirala u vlastitoj obitelji.

Rijetki su bili slučajevi da su ugostiteljski objekti držali vino iz takvih podruma. Ovo stanje zadržalo se sve do zadnjeg rata u Bosni i Hercegovini, te je tek nakon ovog rata došlo do promjena, jer je HR HB pristupila organiziranoj proizvodnji zaštićenih vina na obiteljskim gospodarstvima.

1.2. Razvoj vinarstva posljednjih godina

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede HR HB, sagledavajući realne mogućnosti razvoja poljoprivrede na ovim područjima usvojilo je politiku razvoja malih obiteljskih vinarija na širem području Hercegovine, a posebno u sadašnjim županijama Hercegovačko-neretvanskoj i Zapadno-hercegovačkoj te u njima počelo zaštićivati proizvodnju kod obitelji koje su za to ispunjavale uvjete.

1.3. Pravci razvoja

1.3.1. Pravni okviri

Treba napomenuti da još uvijek u Bosni i Hercegovini nije donesen zakon o vinu u kom bi bili pravno regulirani svi uvjeti i okolnosti koje bi usmjeravale proizvodnju grožđa i vina na našim prostorima. U svrhu obavljanja ove aktivnosti primjenjuju se zakoni ranije države (SRJ), kojima je ova materija uređena, a koji su formalno-pravno preuzeti. Neophodno je u narednom razdoblju raditi na donošenju pravnih okvira iz ove oblasti kako bi i ovaj prostor našao svoje mjesto u gospodarskim i drugim gibanjima na širem prostoru Europe.

1.3.2. *Podizanje novih nasada*

U politici određenja budućnosti poljoprivrede na ovim prostorima ne može se izbjeći značajnije zahvate u povećanju površina pod vinogradima, a time i veću proizvodnju vina Žilavke i Blatine s ovog prostora. Brojni su razlozi tomu. Navodimo samo neke od njih ne pledirajući da smo ih uspjeli poredati po značajnosti i prioritetu:

- 1.3.2.1. U što kraćem roku vratiti se u Hercegovini na površine koje smo imali 1991. godine, a to je 6.000 hektara, jer je neophodno da se obnovi cca 2.500 ha koje smo izgubili u zadnjem ratu.
- 1.3.2.2. Površine koje su ranije bile pod duhanom, a čija se proizvodnja u Hercegovini napušta, treba zamijeniti novim vinogradima.
- 1.3.2.3. Potrebno je proizvođače vina uvjeriti da je neophodno na vlastitim površinama imati najmanje 30% osigurane sirovine za svoje kapacitete prerade.
- 1.3.2.4. Osigurati stručnu podršku kod podizanja vinograda i proizvodnje grožđa i stvoriti osjećaj kod proizvođača da se butelja vina počinje praviti u vinogradu i to prvim radnim operacijama (unošenjem stajnjaka, rezidbom, kao i svim ostalim radnim zahvatima), znači pokretanje rada stručne poljoprivredne službe je osnovni preduvjet uspješnosti i u ovom segmentu rada u agraru.
- 1.3.2.5. Neophodno je organizirati niz laboratorija koji bi pružali kvalitetne usluge proizvođačima (zemljište, zaštita bilja, enologija i dr.).

1.3.3. *Izgradnja suvremenih preradnih kapaciteta*

Na svjetsko tržište vina nemoguće je ući sa starom tehnikom i tehnologijom i sa starim objektima u kojima bi se mogla proizvoditi vina vrhunskog kvaliteta i sa suvremenim zahtjevima tržišta. Stoga se mora ići na izgradnju suvremenih objekata sa suvremenom opremom. Takvih primjera već imamo u Hercegovini, kao što su podrumi braće Barbarić u Blatnici, podrumi "Andrija", "Vitai" i dr.

2. PROBLEMI U PRIMARNOJ PROIZVODNJI

Posljednjih deset godina, od priprema za rat i ratnih djelovanja na ovim prostorima, proizvodnji u poljoprivredi, a time i proizvodnji grožđa nije

poklanjana nikakva pozornost. Ima slučajeve da su tehnologija i tehnika proizvodnje na nižoj razini od one osamdesetih godina. Više je nego neophodno ukazati na te probleme kako bi ih bilo moguće efikasno razriješiti u narednom razdoblju. Svi ovi problemi vezani su za organizacijske aspekte pristupa ovoj proizvodnji, te su u suglasju i s temom ovog rada.

2.1. Upravljanje kvalitetom proizvodnje grožđa

Kod malih obiteljskih vinara nužno je stvoriti osjećaj i saznanje, što bi moralo imati trajno biti, da se kvaliteta butelje počinje stvarati u vinogradu prvom radnom operacijom i prvim tehničkim i tehnološkim zahvatom. Onog trenutka kada se sirovina nađe u podrumu (vinariji) u pravilu se na one najbitnije odrednice kvalitete vina u boci može najmanje utjecati, tehnologija prerade može samo očuvati već proizvedenu kvalitetu i kvalitetna tehničko-tehnološka rješenja ali neće presudno utjecati na osnovne odrednice kvalitete sirovine.

2.2. Stručna poljoprivredna služba

Poljoprivredna stručna služba, njen segment za proizvodnju grožđa i vina je jedan od bitnih preduvjeta za povećanje obujma i kvalitete proizvodnje kako sirovine, grožđa za preradu, tako i same proizvodnje vina. Nužno je naglasiti da ovdje proizvodnju ne možemo zaustaviti samo na vinu, nego naprotiv na finalnom obliku, a to je butelja, te je ovdje riječ o većem broju pojedinačnih aktivnosti, koje imaju za cilj da proizvod dovedu do krajnjeg korisnika, kupca u najprihvatljivijem obliku po kvaliteti i izgledu.

2.2.1. Zdravstvena zaštita grožđa

Zaštiti proizvodnje grožđa treba posvetiti dužnu pozornost, te u provođenju ovih mjera treba poduzeti niz aktivnosti, od onih zakonodavno-pravnih do stručnih, te svakom od tih segmenata dati pravo mjesto u značajnosti i provođenju. Posebno treba revitalizirati izvještajno-prognoznu službu, koja je posve napuštena, a bez koje nema uspješnih mjera zaštite.

2.2.2. Planiranje obujma proizvodnje

Za dato obiteljsko gospodarstvo, zaselak, selo i općinu neophodno je poduzimati mjere planiranja obujma proizvodnje na novim osnovama, vodeći računa o proizvodnji od unesenih i iznesenih hranjiva i planiranoj kvaliteti proizvodnje, opterećenju čokota i ostalim bitnim tehnološkim postavkama do mogućnosti i usaglašavanja sa zahtjevima tržišta o količini u datim vremenskim razmacima.

3. PROBLEMI U PRERADI GROŽĐA - PROIZVODNJI VINA

U obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u dijelu proizvodnje vina postoji niz naslijeđenih problema, koji se moraju savladati ukoliko se želi ući u suvremenu proizvodnju i kroz nju ispunjavati sve evidentnije zahtjeve našeg i svjetskog tržišta za vrhunski proizvedenim i vrhunski pripremljenim vinima. Sve te probleme pokušat ćemo navesti u narednim točkama, dajući ujedno i njihova eventualna rješenja.

3.1. Problemi (ne)izgrađenosti kapaciteta prerade

Mnogi kapaciteti prerade grožđa u vino na našem prostoru obavljaju se u ranije izgrađenim podrumima, koji su u pravilu u sastavu obiteljskih stambenih objekata, te su s njima funkcionalno povezani. Raniji način proizvodnje i u pravilu konzumiranja vina u samoj obitelji zadovoljavao je takav način organizacije proizvodnih objekata jer komuniciranje s vanjskim svijetom nije ni postojalo.

Mali je broj obiteljskih podruma bio udaljen od stambenih objekata, a još je manji bio u takvom stanju da se mogao adaptirati u proizvodni objekt u koji bi se mogli ubaciti suvremena oprema i suvremeni uređaji za preradu grožđa. Rijetki izuzetci (Sivrić, Ostojić, Stankela) samo potvrđuju pravilo.

Rijetki su obiteljski podrumi izgrađeni u kontekstu novih tehničko-tehnoloških rješenja (braća Barbarić, podrumi "Andrija", "Vitai") koji su građeni kao novi objekti iz temelja, te na taj način osigurali organizacijske elemente za uspješno djelovanje u tijeku čitave godine.

Tendencija bi trebala biti izgradnja novih objekata, s rješavanjem svih organizacijsko-tehničkih i tehnoloških zahtjeva, kako to suvremena rješenja u ovoj proizvodnji zahtijevaju.

3.2. Upravljanje kvalitetom proizvoda

U većini slučajeva proizvodnju vode osobe koje nemaju završene škole za datu proizvodnju, to je po pravilu tehnologija proizvodnje koja je "naučena" u obitelji, koja u pravilu vuče određene propuste i nedostatke iz tradicionalne proizvodnje. Ovaj problem je nužno ubrzanijim tempom rješavati organiziranjem stručnih službi na općinskoj razini, koordiniranih iz županijskog centra, ili pak iz centra koji bi djelovao pri Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru.

Nedostatak ovih službi u ovom trenutku pokušavaju otkloniti poduzeća "Vitis" i "Vibo" u Čitluku, jer ih stjecajem okolnosti vode ljudi koji su svojevremeno bili tehnički direktori vinarije "HEPOK" u Čitluku. No po našem sudu to nije adekvatna zamjena za stručnu službu koja bi stalno bila na raspolaganju svim proizvođačima grožđa i vina (posebno vina za osobnu upotrebu). Ovdje posebno treba naglasiti da je permanentan i najviše se osjeća nedostatak službe za zaštitu bilja, što ima za posljedicu svakogodišnje gubljenje dijela prinosa, koji vrijednosno predstavlja multiplicirane iznose od onih koji bi se utrošili u organiziranje stručne službe.

3.3. Nedostatak kadrova i institucija

Čitavo vrijeme od kada se ova proizvodnja ustalila na ovim prostorima, a ona će u narednom razdoblju biti sve zastupljenija, kako tržište bude iskazivalo potrebe za vrhunskom kvalitetom, a i susjedna Hrvatska će razvojem turizma, odnosno njegovom revitalizacijom - koju treba očekivati u narednoj godini u znatno većem intenzitetu, nego što je to bio slučaj do sada, taj nedostatak kadra će se, objektivno sve više osjećati. Nepovoljno je što se na području Bosne i Hercegovine ne nalazi ni jedna značajna institucija, koja bi više pozornosti poklanjala izobrazbi kadrova za ovu proizvodnju. Agronomski fakultet, slobodni smo ustvrditi, u ovom razdoblju nije dao odgovore na ta pitanja. Što će biti ubuduće teško je prognozirati.

Danas ne postoji ni jedna službena institucija, koja bi profesionalno vodila računa o problemima i putovima njihovog rješavanja u proizvodnji grožđa i vina. Nemamo ni institut za vinogradarstvo i vinarstvo, nemamo ni zavod za vinogradarstvo pri Federalnim ni županijskim ministarstvima poljoprivrede, nemamo državne laboratorije koji bi planirali, izvodili i pratili mjere u ovoj proizvodnji.

Postojeće privatne institucije i Agronomski institut nisu u stanju zadovoljiti postojeću proizvodnju, a da o onoj koja bi trebala biti u razvitku i ne govorimo.

Brojni su razlozi ovoj tvrdnji ali to nije predmet ovog rada pa to dalje ne elaboriramo.

3.4. Nedostatak promidžbenih manifestacija

U ranijem sustavu ukupna proizvodnja vina s područja Hercegovine odvijala se iz jednog proizvodnog sistema HEPOK-a Mostar, kasnije u kombinatu APRO, te su se promidžbene aktivnosti odvijale u sustavu ranije države kroz vodeće sajmove (Zagreb, Beograd, Sarajevo), a posebno putem Sajma vina u Ljubljani.

Danas je situacija kvalitetno drugačija. Od ranijih aktivnosti ni jedna nije, izuzev Zagrebačkog velesajma, aktivna u ranijim manifestacijama, a činjenica je da obiteljska gospodarstva nemaju obujam ni važnost kakav je imao raniji sustav, ne pokazuju veliki interes za skupo i cjelokupno predstavljanje proizvođača s ovog prostora.

Posljednja izložba malih vinara na području Hercegovine organizirana je daleke 1955. godine i od tada do danas takvih manifestacija nije bilo.

Više je nego neophodno, da se u narednom razdoblju promidžbena aktivnost kroz organiziranje izložbi vina organizira na ovom prostoru, na području Hercegovine. Kao moguće rješenje jeste izložba koja bi svake godine bila organizirana u drugom općinskom središtu, u općinama u kojima postoji proizvodnja grožđa i vina.

Ove manifestacije neće imati budućnost ukoliko ih ne dožive proizvođači vina kao svoje, te ukoliko u njima ne budu prepoznali svoj osobni interes.

Možda bi kao dobar primjer mogla poslužiti, kako organima vlasti iz oblasti agrara (ministarstvima poljoprivrede u županijama) tako i samim proizvođačima manifestacije koje se svake godine organiziraju u Istarskoj županiji ("VINISTRA").

3.5. Nedostatak asocijacija proizvođača

Jedno je sigurno da trenutno u Hercegovini ne postoji ni jedna asocijacija poljoprivrednih proizvođača. Prve inicijative su se raspršile već kod prvog zajedničkog istupa na Zagrebačkom velesajmu, kada nezadovoljni preferiranjem pojedinih proizvođača ostali izlagači odbijaju zajedničko istupanje naredne godine. Razlog ovakvom stavu je u nepovjerenju prema bilo kakvim asocijacijama i udruživanjima, vjerojatno kao posljedica negativnih iskustava iz ranijeg sustava.

Međutim, potrebno je nastojati da se takvo stanje prevlada, te da se pristupi organiziranju zajedničkih akcija i aktivnosti u promišljanjima ka trajnim zajedničkim poslovima kroz jedan oblik udruživanja na poslovima koji svakom sudioniku pružaju jasan opipljiv i uvijek isti interes.

U narednom razdoblju trebalo bi odrediti prioritete aktivnosti od interesa za proizvođače grožđa i vina, te na osnovi toga sadržaj međusobnog povezivanja i stvaranja asocijacije koja bi tako markirane probleme rješavala zajedničkim snagama.

4. PROBLEMI MARKETINGA

Jasno da zbog svoje veličine, riječ je o malim kapacitetima, oni nailaze na niz problema vezanih za marketing, kao uostalom i na niz drugih problema vezanih za organizaciju rada i proizvodnje. Međutim, u ovom dijelu želimo ukazati na probleme nabave sirovine i repromaterijala, prodaju proizvoda, te promidžbu.

4.1. Tržište nabave

U ovom segmentu skoro svi proizvođači usmjereni su na lokalno tržište gdje nabavljaju osnovne sirovine - grožđe, što je i razumljivo, ovdje je riječ o autohtonim sortama grožđa sorata "Žilavka" i "Blatina", koje uglavnom proizvode na svojim površinama ili ih osiguravaju u širem krugu obitelji, ili pak u selu u kome su podigli značajniji kapacitet prerade.

Kad je riječ o ostalim materijalima (boca, čep, oprema boce, razni repromaterijali i sl.) njih nabavljaju iz lokalnih trgovina ovim proizvodima, to

su uglavnom poljoprivredne apoteke, a među njima je vodeća tvrtka "Vitis" iz Čitluka.

Možda bi bolje rješenje bilo da se u okviru udruge, koju bi trebalo oformiti na ovom području pokuša riješiti ovaj problem, kao i ostali u nabavi opreme, materijala i sredstava koja su neophodna u procesu proizvodnje.

4.2. Tržište prodaje

Što se pak tiče tržišta prodaje, ovo je problem koji će najteže biti rješavati. Ovdje je riječ o proizvodnji istog proizvoda. Vina "Žilavke" i "Blatine", koje proizvode svi vinari na ovom području, a u plasmanu proizvoda (u pravilu jedne butelje) cijene su vrlo različite i kreću se od 8.00 KM po butelji do 15.00 KM po butelji. Zbog nepovjerenja jednih prema drugima i zbog tako velikih razlika u prodaji istog proizvoda ovaj problem će biti najteže rješavati.

4.3. Problemi promidžbe

Ovaj dio problema moguće će biti relativno najlakše rješavati, posebno ako se pronađu forme udruživanja kapitala za te svrhe, te ukoliko se bude uspjelo u stvaranju udruge, moguće s ovim zadatkom kao prvim u nizu koji bi trebali dovesti do udruživanja u jednom zajedničkom poslu na jedinstvenom teritoriju.

5. PRIJEDLOZI POBOLJŠANJA

5.1. Poboljšanje zakonske regulative

Više je nego sigurno da je neophodno poduzeti mjere za poboljšanje zakonske regulative, prije svega donošenje zakona o vinu na razini Federacije, a možda bi bilo svrhovitije da ga kao zajednički donesu dvije županije gdje postoji proizvodnja grožđa i vina.

Jasno da se ovdje misli i na sve podzakonske akte (Pravilnici i Odluke) koji tretiraju ovu materiju.

5.2. Organiziranje stručne službe

Organiziranje u okviru poljoprivredne stručne službe segmenta za vinogradarstvo i vinarstvo, ili pak u prvoj fazi organiziranje dijela službe za vinogradarstvo i vinarstvo, što bi u ovoj fazi bilo i najpotrebnije, posebno za

neka općinska središta. Ovdje se misli integralno na sve probleme koji u okviru organizacije proizlaze, te da se određenim laboratorijima, i sektorima ovaj segment gospodarstva u potpunosti pokrije.

5.3. Formiranje marketinške udruge

Ovaj zadatak bi bio više nego potreban, ali je upitno koliko bi on naišao na prijam iz gore navedenih razloga. No, smatramo da bi to bio bitan pokretač svih zajedničkih aktivnosti u ovom dijelu agrarnog gospodarstva na ovim prostorima.

Adresa autora – Author's address:

Zdenko Milas, dipl. ing.
Hrvatsko agronomsko društvo,
Berislavićeva 6
Zagreb

Primljeno: 10. 7. 2000.

Marko Ivanković, dipl. ing.
Agronomski fakultet Mostar
Kralja Zvonimira 14
Mostar
Bosna i Hercegovina